

ЖІНОЧІ ДОЛІ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Проаналізувавши деякі жіночі долі, можна вивчити історію української держави, відчутти силу жіночого руху. Зінаїда Василівна Мірна (1875 – 1950) належала саме до тих Великих, за визначенням Мілени Рудницької, Громадянок. Вона зросла як особистість в українському жіночому русі, сформувалася як лідер, пройшла досвід політичної діяльності в Центральній Раді, усвідомила цінність ідеї єдності та солідарності жінок, зорганізувала жінок в еміграції, дала їм почуття вартісності і, виконавши свою високу громадянську та людську місію, довела своїм життям силу жінки у формуванні української державності, в українській історії.

Історію жінок та жіночі долі важко описати через обмеженість джерел. Жінки прагнули працювати і мало писали про свою діяльність. Мало говорила та писала про себе й Зінаїда Мірна. Лише завдяки споминам близьких людей, таких як Мілена Рудницька, Катерина Антонович, Галина Лашенко (надрукованих у закордонних виданнях), скупим архівним матеріалам та публікаціям періодичних видань першої чверті ХХ ст. з великими труднощами вдалося реконструювати життєвий шлях цієї неординарної особистості, який відтворює нам, сучасникам, основні етапи жіночого руху України першої хвилі і дає відповіді на нагальні питання сьогодення про сутність жіночих товариств, жіночого лідерства та ролі жінки у формуванні української держави.

З життя Зінаїди Мірної до приїзду в Київ мало що відомо. Вперше вона з'явилася в середовищі київської громади у 1910 р. Про першу зустріч з З.Мірною згадувала Катерина Антонович, яка була членом управи Українського клубу і через організацію вечорів прагнула залучити щораз більше жінок до співпраці. Саме з цього приводу вона завітала до Зінаїди Мірної, щоб запросити до Українського клубу. “Зробила на мене надзвичайне враження. Це тоді була дуже гарна жінка високого росту, із світлим рожевим обличчям, з великою чорною косою, що мов чорна корона лежала на її гарній голові”¹.

У Києві вона швидко входить у товариські стосунки з Софією Русовою, Людмилою Старицькою-Черняхівською, Любов'ю Яновською, Марією Ішуніною і стає активним членом *Українського клубу*. З 1910 і аж до 1917 р. вона одна з активних членкинь впливового і великого *Київського товариства оборони жінок*, яке визначало головним напрямом своєї діяльності боротьбу з торгівлею жінками та проституцією. Ця соціальна проблема набрала особливої гостроти на початку ХХ ст. і членами Київського товариства оборони жінок, в тому числі і З.Мірною, була запроваджена система профілактичних та практичних заходів по боротьбі з цим соціальним лихом².

Бажання розвивати теоретичні питання виховання та освіти дітей, поширювати серед батьків правильний погляд на виховання, привели З.Мірну у *Київське товариство народних дитячих садків*, де вона пропагувала традиції українського народу, української книжки. “Пішла я туди працювати, – згадувала З. Мірна, – з єдиною метою – вводити українську книжку між читачів...”³.

Не залишалась вона й осторонь діяльності *недільних шкіл*, де на той час мало було українських книжок. “Втім, уже в ті далекі часи, – писала Мілена Рудницька, – Зінаїда Мірна знаходила добрі українські книжки для своїх слухачок, бо ставилась до кожного українського твору з повагою і любов'ю. Зате вона скаржилася, що українці якось мало дбали, щоб вводити книжку в освітні товариства. Перед нею була подвоєна мета: ширити освіту серед народу, де було в той час багато анальфabetів, і рівночасно розвивати національне почуття. Тим вона сяяла “зерна національної свідомості серед зросійщеного населення Києва”⁴.

Коли в 1913 р. в Києві створюється *Київське жіноче загальне зібрання* З.Мірна стає його членкинею. Товариство об'єднувало “цвіт ліберального київського жіноцтва”, що прагнуло піднести жінку, підготувати її до громадського, а головне – політичного життя. Багатонаціональний склад Зібрання не завадив спільній праці жінок і З.Мірна разом з С.Русовою, В.Клячкіною та Л.Яновською були обрані до Ради старшин товариства⁵.

Через цю громадську діяльність З.Мірна стала відома в Києві як активна діячка ще до часу національних змагань і належала до гурту “видатних жінок-патріоток того часу”⁶. Тих високих позицій, обраних ще на початку своєї громадської праці у Києві, вона вже не полишала до кінця життя.

Її велика працездатність виявилася в часи Першої світової війни. Вона була серед організаторів спеціальної комісії для вирішення проблем, пов'язаних з війною, що розгорнула свою діяльність при Київському товаристві оборони жінок (серпень 1914 р.)⁷. А коли при Українському клубі був влаштований шпиталь для поранених вояків-українців, то допомагала й там, адже за освітою була фельдшером.

Її надзвичайна енергія та порядність проявилися в роботі *Допомогового комітету опіки над втікачами*, який з 1915 р. існував як “Товариство допомоги населенню Півдня Росії, що постраждало від війни”. Коли сьогодні жінкам дорікають, що вони не можуть спільно працювати, що фемінізм, жіноча солідарність не притаманні українському суспільству, то історичні документи дають нам абсолютно протилежні приклади. В роки війни жінки України стояли на твердому ґрунті значного досвіду праці як у загальних громадських товариствах, так і в окремих жіночих. Вони підтримували одна одну, у роки війни енергійно збирали гроші, на які засновували майстерні для дітей, харчові пункти тощо. Їм пощастило відкрити дім для заручників, завдяки чому замість брудної тюрми вони опинилися в притулку з українським оточенням. Для успішної роботи з цими людьми жінки розподілили між собою поліцейські ділянки, що давало можливість організовано виконувати потрібну працю: годувати заручників, передавати їм листи, постачати необхідні речі. З.Мірна здійснювала працю в Старокиївській поліцейській ділянці та проводила всю фінансову справу діяльності товариства. “Була дуже точна, – як згадувала Надія Ішук, – і з нею було дуже приємно мати справу”⁸.

Праця в “Товаристві допомоги населенню Півдня Росії” зблизила українських громадських діячок Києва з діячами та проблемами Західної України. І ґрунт тієї спільної праці наддніпрянок та галичанок, закладений у часи “Першого вінка”, відроджений у роки війни, ніколи вже не піддавався сумніву жінками. При кожній можливості вони будуть надавати підтримку одна одній. І, як побачимо далі, особлива роль у формуванні цієї жіночої солідарності різних частин України належала саме Зінаїді Василівні Мірній.

Після лютневої революції відкривалися нові обрії, нові можливості для розвитку жіночого руху, розгортання творчих можливостей окремих жінок. У березні 1917 р. українки, що належали до Загального жіночого зібрання засновують *Український Жіночий Союз* і Зінаїда Мірна, спільно з іншими, бере активну участь у творенні нових жіночих громад, в роботі жіночого з’їзду (Київ, 14 вересня 1917 р.). Період Центральної Ради займає особливе місце в історії жіночого руху, формуванні жіночих особистостей, жіночій самореалізації. Це взірць духовної сили українського жіноцтва, його вартісності, його високої місії в українському суспільстві.

До обрання нового складу *Центральної Ради* Зінаїда Мірна працювала представницею українських організацій міста Києва, а з квітня 1917 року вона – делегатка від Всеукраїнського Національного Конгресу. Їй доручалось діловодство у фінансовому відділі Центральної Ради, а коли в червні 1917 року створилася Мала Рада, то Зінаїда Мірна разом з Людмилою Старицькою-Черняхівською увійшли до її складу.

З перших днів формування Центральної Ради жінки активно залучилися до державотворчого процесу. Велику роботу проводили вони з організації різноманітних з’їздів, конференцій, зустрічали делегатів, займалися їх розселенням, харчуванням. На долю З.Мірної випала підготовка Всеукраїнського національного конгресу та улаштування “Дня Національного Фонду”. “До Києва, – згадувала Зінаїда Мірна, – мали з’їхатися делегати від селян, військових, робітників. Перед Центральною Радою стало завдання – всіх цих людей кудись примістити... Мені було просто сказано: “До Києва прибуде понад 1000 делегатів, здебільшого селян, які до готелів не підуть, їх треба розмістити по безплатних помешканнях. Цю справу поручається Вам...”⁹.

Наступним випробуванням для Зінаїди Мірної, врешті, як і для всіх діячок Центральної Ради стала організація “Дня національного фонду”.

Центральна Рада не мала грошей і, щоб вийти з цієї матеріальної скрути, вирішено було провести “День національного фонду”. Спочатку цю справу доручили Володимирі Ковалеві, але через завантаженість він відмовився і її передали З.Мірній.

День Фонду призначили на 23 травня, але через те, що Мірній пізно доручили цю справу, то всю підготовчу працю жінкам треба було провести за місяць. Слід було створити Комітет для проведення “Дня національного фонду” і в цій непростій ситуації Зінаїда Мірна усвідомлювала, що очолити Комітет має особа, яку знає та поважає громада, і яка в неймовірно важких умовах може “витягнути” справу. Її прохання були звернені до Л.Старицької-Черняхівської, їх єднала давня спільна праця у громадських організаціях, вони навчалися разом працювати задля загальної справи. Великих зусиль коштувало Зінаїді Василівні умовити Л.Старицьку-Черняхівську на цю посаду. Сама ж З.Мірна взяла на себе складну функцію скарбниці.

Важливо було вчасно подати інформацію, пояснити необхідність створення такого фонду і З.Мірна писала звернення, статті, листівки до газет. Спільно з Л.Старицькою-Черняхівською вони готували відозви до громадян з закликом складати в жертву на національні потреби одноденний заробіток, організувати різні грошові збірки та улаштувати скрізь в місцях свого перебування “День національного фонду”. Ці відозви були розіслані по містах, селах, скрізь, де жили українці. Людмила Старицька-Черняхівська їздила по Україні й закликала підтримувати цю ініціативу. Планувалося, що збирання грошей розпочнеться одночасно серед усього громадянства 23 травня. Але кошти стали надходити вже через тиждень і громадяни прохали надсилати їм для дальшого збору нові листи. “День національного фонду” продовжувався в Києві 3 дні. Вечорами в ці дні відбувалися різні вистави, вдень – мітинги, відчити.

По всьому місту збиралися гроші під керівництвом членів Комітету. Головною касою управляла З.Мірна, вона безпосередньо займалася підрахунком коштів. Марія Грушевська, Оксана Стешенко, Людмила Черняхівська-Старицька, Валерія О'Коннор-Вілінська та Марія Старицька працювали над улаштуванням вистав та відчитів по театрах. Акцією продажу українських книжок займалася Любов Яновська. Зібрані гроші віддавали до банку на рахунок Центральної Ради. “Коли тепер у спогадах пригадується мені, – писала Зінаїда Мірна, – вся та колосальна робота, зроблена нами, українськими жінками в Центральній Раді, то з певністю можна твердити, що так працювати, як ми працювали, можна тільки раз у житті. Працювати при тих умовах непідготовленості, при малому досвіді. З людьми, котрі цього досвіду мали, може, ще менше, при велетенських масштабах праці і тільки з беззастережною вірою в її конечність, з безмежною відданістю її ідеї, з відданістю да самозабуття! І хоча не дала та праця тих результатів, яких ми від неї чекали, не привела нас до закріплення нашої державності, але була вона потрібна для Батьківщини, як буде потрібна для відновлення нашої держави праця наступних жіночих поколінь”¹⁰.

У серпні 1917 р. З.Мірна очолила Комітет при “Товаристві допомоги населенню України, що постраждало від війни” і якому були передані всі допомогіві інституції Земгора й “Тетянівського комітету”. Треба було налагодити справу 23 дитячих захисників та ще в таких умовах, коли сталих асигнувань на їх утримання захисників не було, й кожную копійку треба було здобувати власними зусиллями¹¹. Коли 5 жовтня 1917 р. на скликаній В.Винниченком нараді був створений Виконавчий Комітет у справах біженців, його головою одноставно обрали З.Мірну¹².

У 1919 р., під час переїзду УНР до Кам'янець-Подільського, Зінаїда Мірна входить до кола демократичних жінок, які обстоювали ідею створення такої жіночої організації, яка б стала центром єднання всього жіноцтва України. Передбачаючи сумні перспективи Української Народної Республіки, жінки не бажали розпорошення власних сил по цілій Європі і проголосили створення Української національної жіночої ради (УНЖР) на чолі з Софією Русовою. До Правління Ради однією із чотирьох заступниць голови обрано було й З.Мірну.

Актом створення УНЖР, як і Союзу українок (1919 р. Кам'янець-Подільський, голова Блянка Баранова) активістки знову продемонстрували єдність жіноцтва Наддніпрянщини й Галичини, а весь наступний розвій жіночого руху реально показав силу такої співпраці та взаємопідтримки. Втім, з виїздом Центральної Ради з України, будь-яка праця на окупованій землі була вже неможлива і через те всю свою увагу зосередила на діяльності за кордоном. Комітет УНЖР звернувся до всіх більших осередків українського жіноцтва на еміграції з пропозицією утворити філії Ради¹³.

Зінаїді Мірній належить вагома роль в об'єднанні українського жіноцтва на еміграції та збереженні тих традицій українського жіночого руху, які були закладені десятиріччями попередньої праці на батьківщині. Коли подружжя Мірних в 1920 р. виїхало до Німеччини, Зінаїда Василівна відразу приєдналася до громадської праці українців і стала засновницею та головою Берлінської філії УНЖР (1920 – 1923 рр.). Вона налагодила відносини з німецькою Національною Радою та німецькою Лігою Миру і Свободи. Заходами Берлінської філії УНЖР влаштувалися лекції, вечірки, доповіді. Вдалося зв'язатися з Шведським Червоним Хрестом, який надсилав білизну українській еміграції. Крім того, як згадувала Катерина Антонович, членкині філії надавали допомогу нашим студентам і, з ініціативи З. Мірної, організували студентську спілку. Студенти визнавали роль З.Мірної у формуванні спілки і обрали її почесним членом¹⁴.

У 1924 р. подружжя Мірних переїхало до Праги. З усіх країн Західної та Центральної Європи найбільш сприятливі умови для українців утворилися в Чехословаччині, і ця країна на чверть століття стала центром української еміграції.

З приїздом до Праги, Зінаїда Василівна увійшла до *Українського жіночого союзу (УЖС)*, заснованого Ольгою Галаган 12 червня 1923 р. Втім швидко після приїзду до Праги, завдяки своїм організаційним здібностям та вмінню залучати до праці людей, головою УЖС стала З.Мірна. Від кінця 1928 до 1939 р. вона незмінно лишалась на цій посаді аж до того часу, коли гітлерівська влада заборонила УЖС.

Саме Зінаїді Мірній належить заслуга розвитку УЖС в Празі, який став у міжвоєнний період найсильнішим центром українського жіноцтва на еміграції. Вона вміла поставити людей на належне їм місце і дати усьому навколо порядок та лад. Була громадською діячкою в найкращому розумінні того слова: спокійна, при тому енергійна, наділена неабияким організаційним талантом. Ніколи не ухилялася від праці, яку вважала потрібною для організації. “Дуже ділова”, – характеризувала її Марія Юркевич, яка знала З.Мірну з часів української державності в Києві, і “дуже працююча”, – додавали ті, що з нею співпрацювали¹⁵. До всього підходила вдумливо, кожную справу розглядала уважно і всяку роботу доводила до кінця.

У 1928 р., за ініціативою Зінаїди Василівни, УЖС відкрив майстерню українських вишивок, що мала надавати допомогу своїм небагатим членкиням та робити важливу справу української пропаганди. Майстерня Союзу допомагала при організації українських виставок у Празі, Чикаго й Нью-Йорку. За результатами виставки у Пільзі УЖС дістав диплом від чеського уряду¹⁶.

У 1933 р., без жодної сторонньої підтримки, Союз організував у Празі власну ідальню, яка стала важливим осередком культурного життя українців Праги. Членкині УЖС працювали спершу в ідальні

безплатно, зокрема й З.Мірна. Вона була книговодом та скарбником ідальні. Для розгортання ширшої діяльності ідальні УЖС позичив гроші у Міжнародного Червоного Хреста (Швейцарія) і цю позику сплатив дуже швидко. Ідальня Союзу стала інституцією громадського характеру, допомагала багатьом безробітним емігрантам, дбала про задоволення чисто духових потреб української еміграції¹⁷.

Зінаїда Василівна задавала загальний тон жіночим справам. У неї було надзвичайне відчуття актуальності. Вона вміла чітко визначити головне і відкинути другорядне. Особлива її роль в публікації матеріалів про розгортання українського жіночого руху, діяльність УЖС, УНЖР, про українську справу та ін.¹⁸. Як голова УЖС вона прагне налагодити стосунки з міжнародними організаціями, а передусім із організаціями Чехословаччини. Їй удається добитися представництва УЖС в Чеській Національній Раді – найбільшій жіночій організації Чехословаччини, яку очолювала відома діячка жіночого руху Чехословаччини, сенаторка Франтішка Плямінкова¹⁹. У цій організації українки активно працювали у Комісії духовної свободи жінки, робили доповіді. Між чешками та українками встановилися довірливі стосунки²⁰.

Для Зінаїди Мірної чужими були вузькі інтереси, вона бачила силу в міжнародному єднанні жінок і визнавала необхідність співпраці українок з міжнародними жіночими товариствами. УЖС увійшов до Чеської Секції Ліги Миру і Свободи і, завдяки підтримці чешок, мав вагомі здобутки в поширенні української справи. Саме Ліга ухвалила протести проти процесу “Спілки Визволення України”, “пацифікації” Галичини. Сама Зінаїда Мірна, як голова УЖС, увійшла до Комітету Ліги та головувала у Комісії для боротьби з наркоманією²¹. Союз підтримував також зносини з чеським Товариством “Пань і Дівек”. Через чеські жіночі організації представниці Союзу передавали матеріали щодо української справи делегаткам цих організацій для міжнародних конгресів, наприклад про голод на Україні, про обмеження прав людини в Радянському Союзі тощо²².

У 1929 р., при неабияких стараннях З.Мірної, УЖС було прийнято до Світового жіночого союзу в Женеві (Union mondiale de femmes)²³. Вступ до цієї впливової міжнародної організації сприяв розвитку зносин українок з жіночими організаціями інших народів, поширенню інформацію про Україну та українську справу. Представниці УЖС брали участь у міжнародних з'їздах у Франції, США, Канаді²⁴. Отож, навіть побіжний огляд діяльності УЖС, під головуванням Мірної, переконує у вагомості праці української жінки на еміграції. Втім, для сучасниць цей досвід важливий і своїми уроками щодо ролі керівниці в діяльності жіночої організації, значення її досвідченості в роботі з членами, відкритості та прозорості діяльності.

З.Мірна мала чітко визначену життєву позицію і говорила про неї відверто. Вона не мовчала, коли отримала відомості про організацію процесу Спілки Визволення України у Харкові і сама готувала текст протесту. В 1933 р. вона організувала при УЖС Комітет допомоги голодуючим України, а в 1939 р. не пройшла повз трагічні події на Карпатській Україні²⁵. Не мовчала й тоді, коли громада не помічала праці жінок еміграції²⁶, як то часто у нас буває.

Зінаїда Мірна в еміграції залишалися вірною тим принципам єдності жінок, які були закладені ще в Кам'янець-Подільському і, як замісниця голови УНЖР, активно співпрацювала з крайовими жіночими організаціями, найбільше з союзом українок у Львові. Вона з радістю сприйняла звістку про підготовку Українського Жіночого Конгресу у Станіславі і підтримувала його орієнтацію як всеукраїнського та надпартійного. В червні 1934 р. в момент підготовки Конгресу членкині ділового Конгресу та Програмової Комісії звернулися до Зінаїди Мірної з проханням виступити з рефератом “Становище української жінки і дитини в Радянській Україні” та підготувати матеріал до конгресового видання²⁷. Вона виконала прохання ділового конгресу та підготувала матеріал з історії жіночого руху Наддніпрянської України, який і сьогодні представляє наукову вартість²⁸.

Конгрес (23 – 27 червня 1934 р.), на який до Станіслава прибуло понад десять тисяч жінок, став демонстрацією сили українського жіночого руху. “Все наше національне єство, – згадувала З.Мірна, – відчувало себе в рідній стихії, серед рідного народу, на рідному ґрунті. Ця жага пекельна, що мучила нас впродовж 15 років еміграції, туга за національним оточенням, за рідною культурою, була задоволена, насичена й створила внутрі нас духовне свято, піднесений настрій від почуття тої соборної духовності, що до неї ми завжди прагнули”²⁹. Тут, серед великої кількості жінок, таких різних зовні, вдачею, переконаннями, віруваннями, Зінаїда Василівна прагнула відчутти ті зміни, які відбулися в жіночому русі на рідному терені і в своїх враженнях визначила найбільші досягнення Конгресу. На її думку, усвідомлення жінкою своєї вартості, своїх сил, своєї єдності стало найбільшим завоюванням українського жіночого руху. Українське організоване жіноцтво, об'єднане національною ідеєю, забезпечило на Конгресі успіх своєї боротьби усвідомленням своїх сил як важливого чинника в боротьбі за волю свого народу, за волю жінки.

Проблема об'єднання не була простою для наших попередниць, вона складно реалізується і сучасницями через особливості жіночої психології, надто чутливої до всякої несправедливості, нещирості, користолюбства тощо. Через десятиліття пронесли ідею єднання наші попередниці і згідно з постановою українського жіночого Конгресу, 12 – 14 жовтня 1937 р. у Львові відбулася нарада представників українського зорганізованого жіноцтва Галичини, Волині, політичної еміграції з Великої України, США, для об'єднання в один Всесвітній Союз Українок (ВСУ). Запрошена на цю нараду З.Мірна

виголосила реферат “Про стан українських жіночих організацій”, підкресливши важливість збереження єдності надпартійних жіночих організацій³⁰. Учасниці наради визначили, що ВСУ повинен плекати почуття єдності всіх частин нації, поділеної кордонами, та прагнути до консолідації всіх національних сил, бути речником інтересів народу³¹. Обговоривши та затвердивши статут ВСУ, визначивши техніку праці жіночих організацій, учасниці обрали Головну Раду, до якої З.Мірна увійшла як секретарка. Створення ВСУ стало вагомим фактом розвою жіночого руху.

Зінаїда Мірна увійшла в нашу історію і як відома журналістка. Дописувала вона до “Літературно-наукового вісника”, “Жінки”, “Нової хати”, “Жіночої долі”, “Тризуба” та багатьох інших видань. Цінними й актуальними залишаються для нас її думки щодо місця жінки в суспільстві: “фемінізм жінки полягає в тому, щоб підняти українську жінку до стану рівноправної та рівноцінної особистості. Приймемо засаду – жінка як і чоловік має право на своє життя, на свій розвиток, на працю”³². Належну увагу З.Мірна надавала аналізу жіночого руху, який мав стати важливим чинником захисту прав жінок.

У нинішніх умовах становлення жіночого руху актуальними залишаються думки З.Мірної про формування жінок-лідерів. Лідер не той, хто керує, а той, хто веде за собою. Реальні ж лідери жіноцтва виховуються самим рухом. Завдяки розвитку першої хвилі жіночого руху було сформовано цілу плеяду жінок-особистостей, жінок-лідерів. “Це були жінки, – писала З.Мірна, – високих духовних якостей, що проводили свою громадську працю не з персональних мотивів – зробити собі на цьому кар’єру, прославити або рекламувати себе. Навпаки, робили вони свою громадську працю як обов’язок, як завдання... перед нашою Батьківщиною. Це були українські феміністки у найвищому значенні слова”³³. Побіжний огляд піднятих проблем засвідчує неабиякий науковий талант цієї непересічної жінки, її постійне бажання розширювати своє світобачення. Цю рису характеру З.Мірної відзначала й Мілена Рудницька: “Вона весь час старалася доповнити свої знання. В ній відчувалася постійна духовна наполеглива праця”³⁴.

Якщо жіноцтво прагне до свого визволення, своєї рівноцінності, трансформації суспільної свідомості, то мусить подбати про існування власних ґрунтовних періодичних видань, які б поширювали інформацію про існуючі жіночі проблеми в суспільстві, виховували жінку-особистість. Зінаїда Мірна опікала жіночі видання. Дорогою для неї була справа “Жінки”, “Жіночої долі”, “Нової хати” та інших видань. Вона вишукувала різні шляхи для їх підтримки³⁵, багато співпрацювала з редакторками для поліпшення змістовної частини друкованих матеріалів.

Зінаїді Василівні була притаманна внутрішня дисципліна, надзвичайна воля, обов’язковість та актуальність. Виконуючи таку вагону працю в жіночих товариствах, вона активно працювала в загальних українських товариствах еміграції³⁶.

Дім Зінаїди Мірної став важливим громадським осередком української еміграції, місцем, де зустрічалися українські діячі для обговорення актуальних національних питань.

Останні роки її життя були важкими. У березні 1939 р. Прагу окупували німці. Український жіночий союз було ліквідовано, закрито їдальню, бібліотеку. Праця УЖС продовжувалася нелегально, хоча у звуженому масштабі. З закінченням війни життя не стало кращим. На зміну радянським військам прийшла чеська поліція, почався загальний розгром українських установ, арешти людей. До Мірної приходила поліція, перевертали все, шукаючи паперів. Часто викликали на допити. Проте її помешкання залишалося тим центром, де збиралися українці. Свою приватну адресу надавала для листування у громадських справах, що свідчило про велику в тій обстановці загальної заляканості. Для українців наступили важкі часи, але Зінаїда Мірна продовжувала допомагати людям. Зібравши біля себе гурт жінок, розподіляла по сім’ях допомогу, яка надходила на її адресу з Канади та США. Її дім був останнім українським осередком у Празі.

Мілена Рудницька, що жила у Швейцарії, запропонувала З.Мірній виїхати з Праги на другу еміграцію. Але вона не поїхала. Горда і сильна духом, вона не хотіла бути ні для кого тягарем. Та й могили чоловіка не хотіла лишати. Усе життя вона жила і працювала у великому гурті людей, відомих діячів визвольного руху, в останні роки лишилася зовсім одна.

Політичні обставини унеможливлювали громадську працю, яка була змістом її життя. В таких умовах буття втрачало для неї вартість. Пережиті страждання остаточно розхитали її здоров’я, серйозно підірване смертю Івана Івановича. 1 квітня 1950 р. Зінаїди Мірної не стало – не стало Великої Громадянки, що завжди думала не про себе, а про інших. Її останки були спалені в крематорії та поховані на Ольшанському цвинтарі поряд з могилою чоловіка.

Останні звернення Зінаїди Василівни Мірної були до майбутніх поколінь жінок. Вона вірила в збереження традицій жіночого руху і прохала, щоб не забули..., не забули тих жінок, які творили той рух. Збираючи матеріали до статті не один рік, я пройшла життєвими стежками цієї величної жінки, вона захопила мене, багато чому навчила, надала мені життєстверджуючих сил та глибоко переконала, що нація, у якої є такі жінки, має майбуття.

-
- ¹ Антонович К. Зінаїда Мірна // Наше життя. – 1955. – Липень – серпень – С.3.
- ² Детальніше див. Смоляр Л.О. Минуле заради майбутнього: Жіночий рух Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX століття. Сторінки історії. – Одеса, 1998. – С.158 – 176.
- ³ Мірна З. Жіночий рух на Великій Україні // Жінка. – 1937. – Ч.8/9. – С.6.
- ⁴ Рудницька М. Зінаїда Мірна // Свобода. – 1950. – 29 серпня. – С.6.
- ⁵ Центральний Державний Історичний Архів України (далі ЦДІА). – ф. 442, оп. 636, спр. 647, ч.9., арк. 7; Рада. – 1914. – 14 січня. – № 10. – С.3.
- ⁶ Рудницька М. Зінаїда Мірна. – С.6.
- ⁷ Смоляр Л.О. Минуле заради майбутнього. – С.199.
- ⁸ Наше життя. – 1966. – Лютий. – С.31.
- ⁹ Цит за: Богачевська М. Дума України – жіночого роду. – К., 1993. – С.62.
- ¹⁰ Мірна З. Праця жіноцтва в Українській Центральній Раді // Жінка. – 1937. – Ч.10. – С.2.
- ¹¹ Мірна З. Жінка в Українській Центральній Раді // Жіноча доля: Альманах на рік 1929. – Коломия, 1928. – С.12 – 13.
- ¹² Миронець Н. Жінки Української Центральної Ради // Слово і час. – 1996. – № 8 – 9. – С.54.
- ¹³ Кононенко Х. Українська Національна Рада (на маргінесі припинення) // Нова хата. – 1937. – № 13/14. – С.2 – 3.
- ¹⁴ Антонович К. Вказ. праця. – С.3.
- ¹⁵ Лашенко Г. Зінаїда Мірна // Наше життя. – 1966. – Березень. – С.39.
- ¹⁶ Антонович К. Вказана праця. – С.4.
- ¹⁷ Український Жіночий Союз // Тризуб. – 1938. – № 24. – С.28.
- ¹⁸ Мірна З., Чикаленко-Келлер Г. Нагальна справа // Тризуб. – 1938. – № 32/33. – 14 серпня. – С.10 – 11.
- ¹⁹ Омельченко М. Франтішка Плямінкова // Нова хата. – 1926. – Ч.4. – С.18.
- ²⁰ Українська Національна Жіноча Рада // Нова хата. – 1926. – Ч.11. – С.2; 1930. – Ч.4. – С.9, 18.
- ²¹ Український Жіночий Союз у Празі // Нова хата. – 1931. – Ч.10. – С.7.
- ²² Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. – С.298.
- ²³ Український Жіночий Союз // Нова хата. – 1931. – Ч.10. – С.8.
- ²⁴ З.М. Жіночі з'їзди // Тризуб. – 1927. – №25. – С.38; Конгрес Ліги Миру і Свободи в Празі // Нова хата. – 1928. – Ч.11. – С.6 – 7.
- ²⁵ ЦДІА України у Львові, ф. 779, оп.1, спр.60, арк. 18.
- ²⁶ Мірна З. Громадська праця українського жіноцтва за кордоном // Тризуб. – 1925. – № 7. – С.27.
- ²⁷ ЦДІА України у Львові, ф. 319, оп. 1, спр.58, арк. 25, 78,155.
- ²⁸ Мірна З. Жіночий рух на Великій Україні // Жінка. – 1937. – Ч.6. – С.2 – 3; Ч.7. – С.2 – 3; Ч.8 – 9. – С.6 – 7.
- ²⁹ Мірна З. Враження з Українського Жіночого Конгресу в Станіславі // Жіноча доля. – 1934. – Ч.15 – 16. – С.3.
- ³⁰ Всесвітній Союз Українок // Жінка. – 1937. – Ч.21/22. – С.7.
- ³¹ Всесвітній Союз Українок // Новий час. – 1937. – Ч.231. – С.9.
- ³² ЦДІА України у Львові, ф. 319, оп. 1, спр. 95, арк. 143.
- ³³ Мірна З. Жіночий рух на Великій Україні // Жінка. – 1937. – Ч.6. – С.3.
- ³⁴ Рудницька М. Вказ. праця. – С.6
- ³⁵ Бібліотека Народова у Варшаві м/ф 69743, архів О. Кисилівської. – С.665.
- ³⁶ З.М. Республіканський демократичний клуб // Тризуб. – 1926. – № 13. – С.22; Контактний Комітет у Празі // Тризуб. – 1938. – № 24. – С.28.
-
-